

SORUŞTURMA

Hayreddin KARAMAN

S. Ehl-i beyt kavram olarak sizce ne ifade ediyor? İslam Tarihi süreci göz önüne alındığı takdirde Ehl-i beyt kavramında ve algılanışında bir değişim sözkonusu mudur? Sizce bunun nedenleri nelerdir?

“Beyt” Hz.Peygamberin hanesidir, “ehl” de bu hanenin mensupları, aile fertleridir. “Âl, itre, usre” kelimelerinin Peygambere izafe edilmesiyle birkaç şekilde ifade edilen bu ailenin kimlerden oluştuğu konusu kesin değildir; dar çerçeveli karşılığında Hz.Peygamber, Fâtıma, Ali, Hasan, Hüseyin vardır, en geniş çerçevesinde ise yukarıdakilere ek olarak Peygamberimizin eşleri, amca çocukları, Selman gibi özellikle aileye dahil olduğu bildirilen kimseler yer almaktadır.

Ehl-i beyt ile ilgili âyetler ve hadislerle bakarak bu ifadenin karşılığını belirlemek istersek şu metinleri göz önüne almamız gerekir:

a) “Evlerinizde oturunuz ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayınız, namazı güzelce kılınız, zekâtı veriniz, Allah’a ve Resulü’ne itaat ediniz. Ey peygamber ailesi! Allah’ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir.” (Ahzâb, 33).

En azından buradaki Ehl-i beyt’e Hz.Peygamber’in eşlerinin de dahil bulunduğu şüphe yoktur, hatta daha da ileri giderek burada yalnız eşlerinin kastedildiğini söylemek de mümkündür. Ancak Hz.Peygamber’in bu âyeti, Hz.Fâtıma’nın evinin önünden geçerken, onları sabah namazı için uyandırdığı sırada okuduğu konusunda sağlam rivayetler vardır. (Müslim, Fezailü’s-sahâbe, 61).

b) Başka münasebetlerle Peygamber aleyhisselâm, Ehl-i beyt’ini zikrederken Hz.Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin’in isimlerini anmış, hatta bir defasında bunları abasının altına alarak (Âl-i abâ, Ehl-i kisâ) onlar için hayır duada bulunmuştur (Fazla bilgi için bk. Mustafa Öz, “Ehl-i beyt”, DİA, X, 498-501).

c) Mübahale olayında (Necranlı hristiyanları ikna etmek için Hz.Peygamber’in başvuduğu “aile fertleriyle birlikte yalancıya karşılıklı lanet okuma olayı” Peygamberimiz ailesi olarak Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i çağırması. (Âlü-İmran, 61).

d) “Allah’ın iman edip iyi işler yapan kullarına verdiği müjde işte bu. De ki: “Sizden yakınlığa sevgi duymanızdan başka bir karşılık istemiyorum.” (Şûrâ, 23)

Başka yorumlar da bulunmakla beraber bazı müfessirler -burada müminlere hitap edildiğini düşünüp- bu kelimenin “yakınlar” anlamına göre cümleye “Sizden sadece, benim yakınlarıma sevgi göstermenizi istiyorum” mânasını vermişlerdir. Hatta bu yorumdan hareketle burada kastedilen yakınların Hz.Ali, Hz.Fâtıma ve onların evlâtları olduğu ileri sürülmüştür. Birçok müfessirin bu âyetin tefsirinde Peygamber ailesine sevgi beslemenin önemine ilişkin nakillere ağırlık verdiği görülür.

e) Bir seferden dönerken dinlenmek için konaklanan Gadîruhum isimli bir yerde Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: “Size iki emanet bırakıyorum: Bunların biri Allah’ın Kitabı, diğeri ise itremdir (çocuk ve torunlarımdır veya soyumdan gelenlerdir). Bu ikisi havuz başında bana ulaşınca kadar birbirinden ayrılmaz. Benden sonra bu ikisine sıkıca sarılırsanız doğru yoldan sapmazsınız.” Hz.Peygamber bundan sonra üç kere “Ehl-i beytim hakkında sizlere Allah’ı katırlatıyorum” buyurmuştur. (Müslim, Fedâilu’s-sahâbe, 32).

Burada itre ve Ehl-i beyt’in aynı manada kullanıldığı görülüyor. Ayrıca Kıyamete kadar onun Ehl-i beyt’i ile Kur’ân’ın birbirinden ayrılmayacağı ifade ediliyor; buna göre Ehl-i beyt’in (itrenin) doğru yol rehberi olmasının şartı Kur’ân’dan ayrılmamaları oluyor. Hadiste geçen iki rehber arasındaki ilişki konusunda iki yorum akla geliyor: a) Hz.Peygamber’in soyundan gelenler daima Kur’ân yolunu izlerler; bu yorumu tarihi bakımdan tespit etmek imkansız gibidir, Ehl-i beyt’ten geldiklerini iddia ettikleri halde Kur’ân yolundan ayrılmış kimselerin bulunduğu da biliniyor. b) Kur’ân yolundan ayrılanlar benim soyumdan gelseler bile rehber olan Ehl-i beyt’e, itreye dahil olamazlar. Bu ikinci yorumun daha uygun olduğunu düşünüyorum. Bu takdirde de “Kur’ân var iken, ona uyanların ayrıca rehber olmalarının anlamsızlığı” ileri sürülebilir. Buna da şu cevap verilebilir: Kur’ân’ı doğru anlamak ve uygulamak için örneklere ihtiyaç vardır, Kur’ân’ı hayatlarına rehber edinen Ehl-i beyt de ideal örnekler arasındadır.

Yine bu hadisten ve Peygamberimizin, Mehdi’nin kendi soyundan geleceğini bildirdiği birçok hadisten itrenin (Ehl-i beyt’in), manevi özellikleri ve erdemleri bakımından yalnızca Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’den ibaret olmadığı, kıyamete kadar devam edeceği manası da çıkarılabilir. Nitekim Hz.Ali’den sonra İmam’ın (Hz.Peygamber’in peygamberlik dışındaki vazifelerine varis olacak kimsenin) kim olacağı konusundaki, önce siyasi iken giderek dinleşen ihtilaf içinde Ehl-i beyt kavramına bu geniş (tarih boyu devam edecek olan) anlam yüklenmiştir.

S. İlk dönem İslam toplumundan başlamak üzere günümüze kadar geçen süreçte Ehl-i beyt’in sosyal ve siyasal fonksiyonundan hareketle, yapısal ve düşünsel şekillenmede farklı din ve inançların rolü var mıdır? Varsa nelerdir? Yoksa bunun temellerini nerede aramak gerekir?

İslam’ın tasavvufi yorumu, bazı mezhepler ve kurumların menşei gibi konularda daha ziyade oryantalistlerin etkisiyle hemen bir tarihi (İslam öncesine ve başka kültür ve medeniyetlere ait) kök arıyor. Bana göre bundan önce yapılması gereken şey, eşyanın tabiatı gereği İslam’dan; yani islam’ın çeşitli coğrafyalarda ve farklı kültür guruplarında uygulanmasından böyle yorumların ve kurumların –tabîi olarak- ortaya çıkma, oluşma imkanı ve ihtimali üzerinde durmaktır. Başka dinlerde ve kültürlerde mevcut olan “bir kutarcı bekleme” geleneğinin” Ehl-i beyt’in vücuduna giydirilmesi başkadır, İslam’ın bünyesinde, ona mahsus olarak Ehl-i beyt kavram ve varlığının doğmuş olması başkadır. Bu ikisinin de birbirine karıştırılması gerekir. Ehl-i beyt’in sosyal ve siyasi konumu alanındaki telakkinin doğuşunda, yukarıda bir kısmını naklettiğimiz dini metinlerin etkisi inkar ve ihmal edilemez. Ayrıca İslam devlet başkanı ve toplum önderinin taşınması gereken vasıflar da temel metinlere ve talimata dayanmaktadır. İşte bunlardan yola çıkan sünî ve şî’î alimler, büyük imamlık konusunda şu yorumu yapmışlardır:

Bir çok hadis müslümanlara, devlet başkanını tanımlarını, ona bey’at ve itâat etmelerini; bey’at, "şartlı" bir itâat sözü ve vekâlet mahiyetinde olduğu için imam şartlara riâyet etmediği veya liyâkât vasfını kaybettiği takdirde ona itâat etmemelerini (değiştirip yerine lâîk olanı getirmelerini) emretmektedir. İmamın müslüman,

iyi ahlâk sahibi (İslâm'da günah sayılan fiil ve davranışlardan uzak), sağlıklı, zeki, müctehid derecesinde din bilgini, devlet yönetiminde kâbiliyetli olması şarttır. Şî'a "iyi ahlâk (adâlet)" şartını daha da sıkı tutarak bunun yerine "ismet"; yani "günah işleyemez olmayı" koymuşlardır. Bu vasıf ise ancak Allah Teâlâ tarafından seçilip eğitilerek Hz.Peygamber'e (s.a.v.) ve sırasıyla imamlara bildirilen Ehl-i beyt içinde bulunmaktadır. İmâmî ve İsnâaşerî Şî'a'ya göre onikinci imam, hicrî 255 yılında doğan ve genellikle halktan uzak (gizli) yaşamış bulunan Muhammed b. el-Hasen'dir. 260. yılda babası vefât edince imâmet kendisine verilmiş, fakat o görünmezliği (gaybeti) tercih ederek dört nâibi aracılığı ile imâmet görevini yürütmüştür. Dördüncü nâibi Ali b. Muhammed hicrî 329 yılında vefât edince de tam görünmezliği (el-gaybetu'l-kubrâ) tercih etmiştir. Bu imam (Mehdî), Allah'ın takdir ettiği zaman ortaya çıkacak, zulümle dolmuş dünyayı adâlete kavuşturacaktır. İmam Mehdî'nin kaybolmasından bu yana bin yıldan fazla zaman geçmiştir. Bu zaman içinde ümmetin dînî ve dünyevî hayatlarına kim rehberlik edecek, onları kim yönetecektir? Son asırlara kadar Şî'a bu suale şu cevabı vermiştir: Ümmetin âlimleri (fakihler, müctehidler) müslümanların ferdî problemlerini çözer, fetvâ verir, dâvalarını sonuca bağlarlar. Devlet yönetimi (siyâset) ise onların selâhiyetleri (velâyetleri) dışında kalmaktadır. Bunun için Mehdî'nin ortaya çıkması beklenecek, sultanların idarelerine müdahale edilmeyecek, zulümlerine karşı çıkılmayacak, bu sâhada marûfu emir, münkeri nehiy vazifesi yapılmayacaktır. Müslümanları, zalim sultanların ve dış güçlerin pasif oyuncuğu hâline getiren bu görüş önemli tikanıklıklara, içten ve dıştan sömürülere sebep olduğu için son asır Şîi âlimlerini düşündürmüş, fakihin vazife ve sorumluluğu (velâyet-i fakih) konusunda yeni bir tezin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni tezi en açık bir şekilde ortaya koyan ve uygulayan merhum Humeynî olmuştur. Ona göre İmam'ın yokluğunda ümmeti yönetecek ve onların haklarını koruyacak olanlar ümmetin âlimleridir, fakihleridir; fakihin velâyeti siyâset sahâsını da kapsamı içine almaktadır. Bu hem aklen böyledir; çünkü din, binlerce yıl ümmetin zulme marûz kalmasına, İslâm'ın toplum hayatından uzaklaşmasına, ahlâksızlığın ve fesadın yaygın hâle gelmesine râzı olamaz; hem de naklen böyledir; çünkü Hz.Peygamber (s.a.v.) ve İmamlardan nakledilen sözler fakihin böyle bir selâhiyete sahip bulunduğunu ifade etmektedir.

Bu Şîi yorumda dikkate alınması gereken önemli bir nokta, masum olma niteliğinin bütün Ehl-i beyt'e değil, yalnızca on ikisine mahsus olduğudur.

S. Ehl-i beyt sevgisi denince sizce ne anlaşılmalıdır? Ehl-i beyt'i veya Ehl-i beyt Neslini (Seyyid ve Şerifler) dînî referanslarla toplumda özel bir yapıya büründürüp konumlandırmanın İslâmî temelleri var mıdır? Sizce bir müslümanın bunlara bakışı ve yaklaşımı nasıl olmalıdır?

Yukarıda bir kısmını naklettiğimiz âyetlere ve hadislerle ek olarak Hz.Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in yanında yer almanın, onları Peygamber'e olan sevginin tabii bir sonucu/parçası olarak sevmenin gerekliliği konusunda birçok hadis vardır. Bunlar olmasaydı bile insanın tabîi özelliklerinden birinin de "sevilenin sevdiklerini de sevmek" olduğu bilinmektedir. Hz.Peygamber'i sevenlerin, onun yakınlarını, soyundan gelenleri de sevmesi bu bakımdan yadırganamaz, tabiidir ve İslâm'a aykırı bir tarafı da yoktur. Onların rehber olarak değerlendirilmesinin şartı, davranışlarının Kur'ân'a uygun olmasıdır. Hz.Hasan veya Hz.Hüseyin soyundan geldiği bilinen (birincisine şerif ve ikincisine seyyid denilen) kimselerde bazı dini kusurlar görülse bile sırf dedelerinin hatırı için onlara sevgi ve saygı beslenebilir. Dini ve ahlaki kusuru bilinmeyen, aksine erdemleriyle tanınan seyyidler ve şerifleri ise hem sevmek hem de örnek edinmek yine İslâm'a aykırı değil, teşvike değer bir

davranıştır. Bunların zekat, sadaka konularındaki benzer sınırlamaların ötesinde bir imtiyaz İslam'da kimse için söz konusu olamaz. Oniki İmam'ın hayatları ve kişilikleri bellidir; bu yüce insanlar, Şîî kardeşlerimizin inandıkları gibi Allah'ın muradı ve takdiri ile ma'sum (Peygamberler gibi günah işlemez) olmasalar bile, fiilen faziletli, örnek, kâmil insanlardır. Hz.Ali'nin hilafetinden itibaren onların aynı zamanda devlet başkanı olmaya layık oldukları da –Sünnîler arasında da- genel kabul görmüştür, hatta İmam Ebû Hanîfe'nin Emevî ve Abbasilere karşı bunları ve çocuklarını desteklediği bilinmektedir. Onikinci İmam'ın kaybolmasından sonra Şîîler de her Ehl-i beyt mensubunu İmam ve masum olarak tanımıyorlar; böylece iki büyük gurup (Sünnîler ile şîîler) arasında fiilî bir ittifak meydana gelmiş bulunuyor. Mehdi gelecekte bunun, saklanıp ortaya çıkan onikinci İmam olması veya yine Hz.Peygamber'in soyundan gelen bir başka erdemli kişinin olması iki gurup arasında önemli bir ihtilaf konusu teşkil etmemelidir.

S. Tarihte ya da günümüzde sizce bir Ehl-i beyt istismarından bahsetmek mümkün müdür? Bunun görüntüleri ve sonuçları nelerdir?

Ehl-i beyt'in müstesna durumları ve konuları birçok insanı, bilerek bilmeden yalan yere onlardan biri imiş gibi davranmaya ve tanınmaya ittiği bir gerçektir. Sahte Mehdiler'in de zaman zaman ortaya çıkarak ümmetin zarar görmesine sebep oldukları bilinmektedir. Bu istismarlara karşı yapılacak şey, yalnızca soy ilişkisinin yeterli olmadığını, sevmeye ve örnek alınmaya layık Ehl-i beyt'in, büyük ve sevgili Dedeleri'nin yolunu ve ahlakını temsil edenler olduğu bilgi ve şuurunun yayılmasıdır.

S. Tarihte ve günümüzde Ehl-i beyt merkezli oluşumların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşme oranı nedir? Bir sapma sözkonusu mudur?

Kendilerinin Ehl-i beyt soyundan geldiklerini iddia eden, Kur'an ve Sünnet yolundan sapan, ümmeti bölen, İslam akidesini bozarak birçok kimsenin sahih İslam'dan uzaklaşmasına sebep olan çıkışlar olmuş, bu çerçevede devletler kurulmuş, sahte Mehdiler zuhur etmiştir. Ortada sapsağlam duran Kur'an, Hz.Peygamber'in sahih hadisleri ve sîreti vardır; bu sağlam ölçütler kullanıldığı zaman kimin, hangi alanlarda ne kadar saptığını anlamak hiç de zor değildir.

S. Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt yaklaşımı yeterince net midir? Net ise, bunun ilke ve sınırları nedir? Net değil ise bunun nedenleri neler olabilir?

İmâmî Şîîler en azında bugün, değişmemiş olarak Kur'an'a, Hz.Peygamber'in sahih sîretine ve hadislerine inanıyorlar, meşruiyeti tespit konusunda da sağlam bir usule sahip bulunuyorlar. Onlarla İslam içinde kalarak, ortak temellerden hareket ederek bir şeyleri konuşmak ve tartışmanın mümkün olduğunu tecrübe ile gördük. Alevîlere gelince onların Kur'an'a, sünnete, sîrete olan inançları, bu kaynaklarla ilgili bilgi ve kanâatleri hem net değil, hem de iç guruplar arasında çok farklı ve ihtilaflıdır. Bazı Alevî dedelerinin (sözüm ona alimlerinin, önderlerinin), "alevî" demek "Ali evi" demektir diyecek kadar, bazıların "ve's'affât" ifadesinden samahın meşruiyetini, iyi şairlerle ilgili âyetten de ibadette musikinin meşru olduğu sonucunu çıkaracak kadar cahil veya yoldan çıkmış oldukları görülmektedir. İçlerinden bazı gurupların liderleri daha makul ve nispeten sağlam esaslara dayanıyorlar. Hemen hepsi, dedelerin Ehl-i beyt soyundan geldiğine inanıyorlar ve "namaz kılmayan, içki içen, Hz.Peygamber ile Hz.Ali hakkında İslam'ın temel ilkeleriyle çelişen inançlara sahip bulunan" kimseleri dede diye önder ediniyorlar; Kur'an'ın ölçüt ve rehber olduğu konusunda kendileriyle anlaşmak oldukça zor görünüyor. Bütün bu problemlerin temel sebebi, Alevîliğin yazılı kaynaklardan

ziyade şifahi bilgilere ve bu bilgiler temelinde oluşmuş geleneğe dayanması, ayrıca kanâatler üzerinde şiddetli bir taassubun oluşmuş bulunmasıdır.

* * *

M.Bahaüddin VAROL

S. Ehl-i beyt kavram olarak sizce ne ifade ediyor? İslam Tarihi süreci göz önüne alındığı takdirde Ehl-i beyt kavramında ve algılanışında bir değişim sözkonusu mudur? Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Ehl-i beyt denildiği zaman her müslümanın zihninde oluşan çerçeve “Hz.Peygamber’in yakınları” anlamıdır. Bu kavrayış, herhangi bir fark gözetmeksizin tüm müslümanların genel anlamda kabul ettiği bir çerçeve ve belki de en doğru tanımlamadır. Ancak ne zaman ki, Ehl-i beyt nedir? Kimler Ehl-i beyt’tir? İslam’daki yeri neresidir? gibi sorular gündeme geldiğinde, farklı düşünce ve fikirler eşliğinde tartışma ve bölünmeler ortaya çıkmaktadır. İşte bu tartışma ve belirsizlik noktasıdır ki, taşıdığı önem açısından Ehl-i beyt kavramını İslamî literatürdeki diğer kavramların önüne taşımıştır. Kelime anlamı yönüyle İslam öncesi Arap toplumunda ilk örneklerini gördüğümüz Ehl-i beyt tabiri Hz.Peygamber döneminde gerek Hz.Peygamber’in gerekse diğer insanların aile ve ev halkları için kullanılan bir tabir olmuştur. Hz.Peygamber’in irtihaliyle başlayan süreçte ise Ehl-i beyt tabirinden anlaşılan şey -kim ve ne olduğu- farklılaşmaya başlamış ve bu farklılaşma Hz.Ali’nin şehid edilmesi, Hz.Hasan’ın halifelikten çekilmesi ve en son olarak da Hz.Hüseyin’in şehid edilmesiyle çok farklı bir anlam ve yapıya bürünmüştür. Bu görüntüsüyle Hz.Peygamber tarafından kendi önderliğinde oluşturularak birlik ve beraberliği sağlanan İslam toplumunda farklı bir itikâdî ekolün yani Şîa’nın doğmasına neden olmuştur. Yine bu şekilde yıllar boyunca İslam toplumu içerisinde bir çok fikrî, siyâsî ve dînî oluşumların sahneye çıkarak birbirleriyle mücadele etmelerine neden olmuştur. Ehl-i beyt’in bu özelliği günümüze kadar olan çizgide, kavramın problem olmaktan çıkarılıp kim? ve ne? olduğunun net bir şekilde ortaya konmasını engellemiştir. Bu, bugün ve yarın için çözülebilecek bir mesele olarak da görünmemektedir. İslamî terminolojideki Ehl-i beyt tanımlamaları, devam eden süreçteki Ehl-i beyt’in İslam toplumundaki yeri ile problem olma özelliğini yansıtmaktadır. Kelime anlamı yönüyle Arap dilinde “ev halkı” ve “aile” anlamına gelen tabir, bu anlamıyla her dönemde kullanılagelmiştir. (Ehl-i beyt tanımıyla ilgili geniş bilgi için; *Ehl-i beyt –Kavramsal Boyut-* (Yediveren Yay., Konya 2004) isimli çalışmamıza bakılabilir.) Hz.Peygamber döneminde bu anlamıyla kullanılmıştır. Gerek hadis gerekse İslam Tarihi rivayetlerindeki örneklere baktığımız zaman tabirin hem Hz.Peygamber’in ailesi hem de diğer insanların aileleri ve ev halkları için kullanıldığını görürüz. Hulefâ-i Râşidîn dönemi için de aynı şeyi söylememiz mümkündür. Ancak bu dönemde az sayıdaki rivayetlerde de olsa kavramın farklı anlaşılmasına başladığının ipuçlarını görmekteyiz. Dolayısıyla bu dönemi yani Hulefâ-i Râşidîn dönemini tam manasıyla olmasa da Ehl-i beyt’ten farklı şeylerin anlaşılıp farklı misyonların yüklenmeye başlandığı bir dönem olarak görebiliriz. Tabirin gerek kavram gerekse fonksiyon olarak ilk dönemden farklı bir görünüm arz edip istismar sürecinin başlama noktası ise Hz.Hüseyin’in şehid edilmesidir. Bu olaydan sonra Ehl-i beyt tabiri daha çok bir mefhum olarak kullanılmıştır.

İşte kısaca ifade etmeye çalıştığımız Ehl-i beyt kavramının bu tarihî süreci

müslümanları Ehl-i beyt'in kim ve ne olduğunu araştırmaya, Kur'ân ve Sünnet kaynaklı tanımlar yapmaya sevketmiştir. Konuya bu noktadan yaklaşan Ehl-i sünnet îtikâdı içerisinde kavram için farklı tanımlar yapılmıştır. Kimi tanımlar Ehl-i beyt'i sadece Hz.Peygamber'in ev halkına yani hanımları ve çocuklarına hasrederken bazıları Hz.Ali ile torunları Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'i de bu çerçeveye dahil etmişlerdir. Yine bazı tanımlar Hz.Peygamber'in ailesiyle birlikte yakın ve uzak akrabalarını da bu kapsama alırken diğer bazıları "Ehl" ve "Âl" kelimeleri arasındaki ilişkiye dayanarak Kur'ân ve Hadisten getirdikleri delillerle tüm Muhammed ümmetinin Ehl-i beyt olduğunu savunmuşlardır. Ehl-i sünnet îtikâdı içerisindeki bu farklı yaklaşımlara karşın Şîa, Ehl-i beyt konusunda ortaya koyduğu ve kabul ettiği tek bir tanımla Ehl-i beyt'i Hz.Muhammed, Hz.Ali, Hz.Fatıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'e hasretmiş, Hz.Hüseyin soyundan gelen imamları da kendilerine tâbî olunacak yegane masum -günahattan korunmuş- önderler olarak takdim etmiştir. Şîa Ehl-i beyt'i bu şekilde îtikâdî sistemin temeline oturtmuş ve bu konuda hiçbir itirazı kabul etmeyerek tartışmaya kapatmıştır. İşte İslam dünyasındaki îtikâdî kırılmanın temel noktası burasıdır. Diğer tartışmalar bu noktadan sonrasına aittir. Bu süreç Ehl-i beyt'in algılanış ve yorumlanılışındaki farklılığı gözler önüne sermektedir.

S. İlk dönem İslam toplumundan başlamak üzere günümüze kadar geçen süreçte Ehl-i beyt'in sosyal ve siyasal fonksiyonundan hareketle, yapısal ve düşünsel şekillenmede farklı din ve inançların rolü var mıdır? Varsa nelerdir? Yoksa bunun temellerini nerede aramak gerekir?

Yukarıdaki soruya verdiğimiz cevap içerisinde, Ehl-i beyt'le ilgili değişim sürecine kısaca değindim. İşte bu değişimin nedenleri üzerinde yapılabilecek farklı yorumlar olabileceği gibi, bu çerçevede ileri sürülen çeşitli iddialar da vardır. Çünkü, ortada bir gerçek vardır. Hz.Peygamber ve onun terbiyesi altında yetişen Ashâb döneminde kendisine dinî, siyâsî ve sosyal anlamda özel bir yer verilip İslam toplumu içerisinde farklı bir şekilde konumlandırılan bir Ehl-i beyt'in varlığından söz etmek mümkün değildir. Hatta ben bu dönemi Hz.Hüseyin'in şehid edilmesine kadar uzatıyorum. Zira gerek Hz.Ali gerekse Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin, giriştikleri mücadeleler içerisinde, yazışma ve söylemlerinde kendisine daha sonraki süreçte ideolojik anlam yüklenen Ehl-i beyt kavramını kullandıkları görülmez. Bu noktada Şîa kaynaklarında nakledilen abartılı ve taraftarlık psikolojisiyle üretilmiş olan rivayetler ile genel tarih kaynaklarında nakledilen ve Hz.Peygamber'e yakınlığın vurgulandığı, bu çerçevede konuşmalara yansıyan Ehl-i beyt kullanımlarını gözardı ettiğimi belirtmeliyim. Zira yukarıda ifade ettiğim gibi, gerek Hz.Peygamber'in ailesi ve ev halkı için gerekse diğer insanların aileleri ve ev halkları için Ehl-i beyt tabiri kullanılmamıştır. Burada yaptığımız ayırma ve farklılığa dikkat çekmek istiyorum. Hz.Hüseyin'in şehid edilmesinden sonradır ki artık Ehl-i beyt siyâsî arenada bir malzeme olmuş, ve hilafet hakkının onlara ait olduğu düşüncesi yayılmaya başlamıştır.

İşte bu süreçte ortaya çıkan değişimin nedenleri konusunda farklı din ve etnik unsurların etkisinden belki bahsedilebilir. Ancak kanaatimce bunu delillendirmek ve ispatlamak çok zor olacak, dolayısıyla bir iddiadan öte geçemeyecektir. Babadan oğula geçen bir hükümdar geleneğine sahip Fars unsurunun kültürüyle mi izah etmeli? Yoksa bu süreçte İslam coğrafyasına katılan halkların inanç sistemleriyle mi ilişkilendirmelidir? Kanaatimizce bunu dış faktörler yerine yine İslam toplumu içerisindeki fikrî ve kültürel değişim ile temellendirmemiz en doğru yaklaşım olacaktır. Zira, kabile yaşantısının güçlü bir etkiye sahip olduğu Arap toplumunda, babadan oğula geçen güç ve otorite geleneği burada etki sahibidir. Yine Kureys'in

idaresini ele geçirme noktasında cahiliye döneminden itibaren devam edegelen Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları mücadelesinin etki sahibi olduğu muhakkaktır. İktidarı ele geçiren Emeviler'e karşı mücadelesini devam ettiren Hâşimoğulları, İslam toplumunun değişen etnik, kültür ve fikrî yapısı içerisinde, iktidarı ele geçirme noktasında Haşimoğulları kimliğinin yetersiz kalması nedeniyle tüm müslümanları bu noktada harekete geçirebilecek Ehl-i beyt kimliğine sarılmalarının ortaya çıkardığı sosyal ve siyâsî yapılanmayı görmek gerekir. Diğer taraftan Emevi idaresinin Ehl-i beyt'e ve Ehl-i beyt nesline reva gördüğü zulüm, baskı ve öldürme uygulamalarının müslüman toplumda ortaya çıkardığı nefret ve intikam duygusunun şekillendirdiği psiko-sosyal yapının tesirini buraya dahil etmek gerekecektir. İşte sözkonusu bu gerekçelerle Ehl-i beyt algılanılışındaki farklılığın nedenlerini dışarıda değil içeride aramak kanaatimizce en doğru yaklaşım olacaktır.

S. Ehl-i beyt sevgisi denince sizce ne anlaşılmalıdır? Ehl-i beyt'i veya Ehl-i beyt Neslini (Seyyid ve Şerifler) dinî referanslarla toplumda özel bir yapıya büründürüp konumlandırmanın İslâmî temelleri var mıdır? Sizce bir müslümanın bunlara bakışı ve yaklaşımı nasıl olmalıdır?

C.3. Ehl-i beyt gerek kişiler noktasında gerekse kavram olarak İslam'da dolaşısıyla İslam Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hz.Peygamber'in yakın çevresi yani ailesi olan bu kişilerin ilk İslam toplumundaki dinî ve sosyal fonksiyonları tüm müslümanlar tarafından bilinen bir gerçektir. İlk dönemde müslümanlar Hz.Peygamber'e karşı besledikleri sevgi ve saygının bir benzerini onun yakınları olan Ehl-i beyt'ine karşı da beslemişlerdir. Bundan daha önemlisi müslümanlar İslam'ın yeni nazil olan prensiplerini Hz.Peygamber'in öğretim ve uygulamasından öğrendikleri gibi ev ve aile hayatının özel konularının öğreniminde Ehl-i beyt'ten istifade etmişlerdir. Ehl-i beyt'in bu fonksiyonu Hz.Peygamber'in irtihalinden sonra da devam etmiştir. Sosyal açıdan ise Ehl-i beyt ilk dönemlerden itibaren İslam toplumu içerisindeki konumunu ve ağırlığını her zaman hissettirmiştir. Devam eden süreçte Ehl-i beyt'in siyâsî, iktisâdî ve fikhî boyutları da dikkate alınacak olursa, günümüze kadar uzanan İslam Tarihi sürecinde Ehl-i beyt'in önemi daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

Hız.Peygamber'in yakınları olarak hayatı boyunca ona hizmet eden, her türlü sıkıntı ve zorluğa göğüs geren, bu noktada diğer müslümanlara örnek olup onlara yol gösteren bir özelliğe sahip olan Ehl-i beyt, Hız.Peygamber'in dostları olan Ashâb'dan başlamak suretiyle günümüze kadar olan süreçte tüm müslümanların saf, temiz, samimi sevgi ve saygıyla her zaman için hayırla yâdettikleri kimseler olmuşlardır. İlk örneklerini ve en doğru şeklini Ashâb'da gördüğümüz Ehl-i beyt'e sevgi ve saygının temelinde yatan ana unsur muhakkak ki, Hız.Peygamber sevgisidir. Hız.Peygamber sevgisinin temelleri ise Kur'ân ve Sünnet'tedir. (Âl-i İmrân, 31, 32; Enfâl, 46; Mâide, 92; Buhârî, İman, 7,8,9,14; Müslim, İman, 66,67; Müslim, Birr ve's-Sıla, 50 vb.)

Bu emirlerin ilk muhatabı olan Ashâb, insan olma şerefine doğru atılan adımları bizzat çevrelerinde görmeyen verdiği güven ve samimiyetle Hız.Peygamber'e sevginin en doğru şeklini çizerek bunun nasıllığını ve niceliğini asırlar boyunca tüm müslümanlara göstermişlerdir. İslam Tarihi ve Siyer kaynakları Ashâb'ın bu teslimiyet, fedakarlık ve sevgi örnekleriyle doludur. Örnek alınması gereken bu sevgi ve fadakarlıklar olmalıdır. Ehl-i beyt'e karşı gösterilen sevgi de işte Hız.Peygamber'e gösterilen bu sevginin yansıması şeklindedir. Ehl-i beyt'e sevginin kaynağı burasıdır. Hız.Muhammed'i peygamber olarak kabul eden bir müslümanın onun Ehl-i beyt'ini sevmesi ve saygı göstermesi için kanımızca başka bir sebep

aramaya gerek yoktur. Mesela Hz.Ebubekir'in: "Ey insanlar Hz.Muhammed'e olan hürmetinizi onun Ehl-i beyt'i hususunda da muhafaza ediniz"(Zebîdî, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Terc: Kamil Miras, Ank. 1986, IX/363) ve "Allah'a yemin olsun ki Rasûlüllah'ın akrabaları benim nazarımda kendi akrabalarımın daha sevimli ve üstündür"(Buhârî, *Fedâilü's-Sahâbe*, 12 ve 22) şeklindeki ifadesi bir müslümanın Ehl-i beyt'e nasıl bakması gerektiğini belirleyen bir ilke mahiyetindedir. Hz.Ebûbekir'de gördüğümüz bu hareketlerin benzerlerini diğer Ashâb'da olduğu gibi, Ashâb'ın büyükleri olan Hz.Ömer ve Hz.Osman'da da görmekteyiz. (Örnek rivayetler için bkz: *Belâzürî*, *Ahmed b. Yahya b. Câbir*, *Ensâbü'l-Eşrâf*, *Thk: Süheyl Zekkâr*, *Riyad Zirîklî*, *Beyrut*, 1996, VI/109; *Ya'kûbî*, *Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb*, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, *Beyrut*, 1995, II/153). İslam'ın temel prensipleri açısından baktığımızda da aynı şeyleri görmemiz mümkündür. Hz.Peygamber toplumunda bir peygamber olarak kendisi haricinde hiçbir kişi, grup veya imajın özel bir yer ve muameleye muhatap olduğu görülmez. Sadece mü'minler arası kardeşlik, yardımlaşma, saygı ve sevgi muamelesi sözkonusudur. Onun terbiyesi altında yetişen Ashâb döneminde de aynı mantıksal çizgi muhafaza edilmiştir. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Ehl-i beyt Hz.Peygamber'in yakınları olduğu için ona hizmetleri ve onun terbiyesi altında bulunmuş olmaları sebebiyle sevilmeli, sayılmalı ve faziletleri kabul edilmelidir. Daha sonra gelen ve günümüze kadar uzanan çizgideki Ehl-i beyt nesline karşı ise imanı ve imanının yaşantısındaki görünümü çerçevesinde muamele edilmeli, sevgi ve buğzda aşırı gidilmemeli, bir müslümana karşı nasıl hareket edilmesi gerekiyorsa öyle hareket edilmelidir. Aynı şekilde Ehl-i beyt'i kendi siyâsî ve kişisel çıkarları için bir kılıf olarak kullananlara karşı da dikkatli olunmalı, bu konuda gerekli hassasiyet gösterilmelidir.

S. Tarihte ya da günümüzde sizce bir Ehl-i beyt istismarından bahsetmek mümkün müdür? Bunun görüntüleri ve sonuçları nelerdir?

Elbette..., insanın olduğu her yerde bir takım şeylerin istismar edildiği her zaman için görünen bir durumdur. Dolayısıyla Ehl-i beyt gibi İslam toplumunda çok önemli bir yere sahip olan olgu, ilk dönemlerden itibaren istismar edilen bir kavram olmuştur. Hz.Hüseyin'in şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan ve onun intikamını almak sloganıyla hareket eden bir çok kişi ve fırkalar, bu iddia ve tavırlarında samimi görünmemişlerdir. Tarih boyunca Ehl-i beyt nesline destek vererek isyana sevkeden Kûfe bölgesi, her defasında onları yalnız bırakarak öldürülmelerine seyirci kalmıştır. Yine ilk dönemlerde gördüğümüz Muhtar es-Sekafi hareketi bu konuda çok güzel bir örnektir. Emevi Devletinin sonlarına doğru Horasan bölgesinde isyana girişen Haris b. Süreyc bile hiç ilgi ve alakası olmamasına rağmen Ehl-i beyt intikamıyla ilgili söylemlerle hareket etmiştir. Bunun yanında Abbasiler, bir şekilde kendilerinin de Ehl-i beyt olduklarını iddia ederek faaliyetlerini "er-Rıza min âli Muhammed" sloganı ile yürütmüşler, iktidara geldiklerinde ise ilk öldürdükleri kişiler Ehl-i beyt nesli ve onlara destek veren kişiler olmuştur. Bu istismar örneklerini siyasi arenada olduğu gibi sosyal alanda da görmek mümkündür. Bugün bile kendilerinin Ehl-i beyt olduklarından hareketle toplumda özel bir yerde konumlandırılmaya çalışan kişilerin varlığı bir vakaadır. Bütün bu görüntü karşısında yapılacak şey, kanaatimizce Ehl-i beyt'in ne olduğunun ve ne olması gerektiğinin tam olarak ortaya konarak müslümanları uyarmaktır.

S. Tarihte ve günümüzde Ehl-i beyt merkezli oluşumların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşme oranı nedir? Bir sapma sözkonusu mudur?

Tarihte ve günümüzdeki Ehl-i beyt merkezli oluşumların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşme oranı, bu alanda yapılacak araştırmalarla ortaya çıkacak bir konudur. Ancak şu kadar var ki, müslümanlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Ehl-i beyt gibi bir olgunun –yukarıda ifade edildiği gibi- istismara açık bir görüntüde olması nedeniyle bu yönde ciddi araştırmalara ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Bu noktada konu ile ilgili ayet ve hadislerin çok daha dikkatli ele alınıp objektif bakış açısıyla yorumlanması gerekmektedir. Zira tarihi süreç içerisinde dayandıkları ilkelerle ilgili bir çok rivayet uyduran ve bazı ayetleri istedikleri gibi anlayıp zorlama yorumlar üreten fırka ve gruplarla doludur. Dolayısıyla bu noktada ulaşılabilecek sonuçlar kimin gerçek anlamda Ehl-i beyt taraftarı, kimin istismarcı olduğunu çok net bir biçimde ortaya koyacaktır.

S. Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt yaklaşımı yeterince net midir? Net ise, bunun ilke ve sınırları nedir? Net değil ise bunun nedenleri neler olabilir?

İçinde bulunduğumuz toplumda Alevî düşünceye sahip vatandaşlar tarafından zaman zaman kaleme alınan yazılar ve konuşmalara yansıyan söylemler çerçevesinde Alevilik'te Ehl-i beyt inancına dair net bilgiler elde etmek ve bu konuda net şeyler söylemek kolay görünmemektedir. Ancak temel sistematüğının Ehl-i beyt üzerine kurulduğu bir gerçektir. Buradan hareketle geleneksel Alevî çizgisinde Şîa ve Ehl-i sünnet îtikâdı içerisinde olduğu gibi rivayetlere dayalı net Ehl-i beyt tanımından bahsetmek zordur. Alevî düşüncesinde Ehl-i beyt daha ziyade bir mefhum olarak algılanmakta, Muhammed-Ali ifadesiyle söylemlere yansımaktadır. Tabii temelde Ehl-i beyt sevgisi alanına oturan bir yaklaşımda konunun bilimsel temellerini aramaktan ziyade bu çerçevede oluşturulan argümanların tutarlılığına bakmak gerekecektir. Bu nedenle kanaatimce Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt'i sorgulamak yerine inanç sistematüğü içerisinde İslam ilkeleriyle örtüşme oranına bakmak bize daha net bilgiler verecektir.

Her şeyin ötesinde gerçek olan bir durum vardır ki, bu da, Sünnîsiyle, Şîîsiyle, Alevîsiyle müslümanların ortak paydalarından biri de Ehl-i beyt sevgisidir. Bu sevgi her türlü istismarın ötesinde tarih boyunca tüm müslümanların gönül dünyalarındaki sarsılmaz yerini muhafaza etmiştir ve etmeye de devam edecektir. Bu vesile ile Ehl-i beyt'in ve Ehl-i beyt sevgisinin müslümanlar arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarını güçlendirmesi dileğiyle, bu konuyu özel sayı olarak okuyucusuna sunan Marife yayın ekibine ve tüm Ehl-i beyt muhiblerine saygılar sunuyorum.

Selahaddin ÖZGÜNDÜZ

EHL-İ BEYT (A.S)

“El-Ehl” lügatte, aşiret, akraba, zevce ve aile gibi anlamlara gelmiştir. Ehl-i beyt hâne halkı ve hânedan anlamına gelir. Özellikle “Ehl” kelimesi “Âl” kelimesine dönüştürülerek, kullanıldığı yerlerde daha çok hanedan anlamına gelir.

Sorunuza konu olan “Ehl-i beyt” ilk kuşak Müslümanlar arasında ve İslam kaynaklarında “Ehl-i beyt-i Resulullah, Ehl-i beyt-i nübüvvet, Al-i Muhammed, Al-i beyt ve Al-i aba” gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Hepsinde ilk akla gelen Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (a.s) olmuştur. Ancak “Al-i aba” (Aba altında toplananlar) ve onlar hakkında nazil olan Ahzab suresinin 33. ayet-i Kerimesinde zikrolunan “Ehl'el-Beyt” kelimesinden tek akla gelen “Hamse-i tayyibe” tertemiz beş zat: Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin (a.s)” olmuştur.

Nitekim Sahih-i Müslim: (Kitab-ı Fazail'üs-Sahabe; Bab-ı Fazail-i Ehl-i beyt'in-Nebî (s.a.v)'de Safiyye bint-i Şeybe'den naklediyor: Safiyye diyor ki: Aişe diyor: Peygamber (s.a.v) bir sabah üzerinde siyah bir aba ile çıkıyordu ki Ali oğlu Hasan geldi. Onu abanın altına aldı sonra Hüseyin geldi. O da Hasan'la beraber (Peygamberin abası altına) girdi. Sonra Fatıma geldi, onu da (Peygamber abanın altına) kattı. Sonra Ali geldi onu da kattıktan sonra: "...Allah, siz Ehl-i beyt'ten kesinlikle her türlü ricisi (maddi, manevi pislîği) giderip, sizi mutlak bir temizlikle tertemiz kılmayı irade etmektedir".(33-Ahzab/33) dedi.

Sahih-i Müslim'in yanı sıra aynısını Hâkim (Müstedrek'us-Sahihayn" de c.3, s.147 Beyhaki, (Es-Sunen'ül-Kubra da c.2, s.149) Muhammed İbn-i Cerir Et-Taberî, (Cami'ül-Beyan c.22, s.5 Tefsirinde), Süyuti, (Ed-Dürr'ül-Mensur c.5, s.198 Tefsirinde) Zemahşerî,(El-keşşaf tefsirinde 3. Al-i İmran suresinin 61. Mübahale ayetini tefsirinde), Fahr-i Razi (Tefsir-i Kebir'inde c.8, s.80) "Mübahale" ayetini yorumlarken "Tathîr" ayetiyle ilgili olan hadisi naklettikten sonra, bu rivayetin sahih olduğuna dair tefsirci ve hadisçiler arasında ittifak var gibi demiş ve bunun böyle bilinmesini istemiştir.

(Sahih-i Tirmizî c.2, s.209 308 ve 319) da Peygamberimizin Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i bir aba altında topladığını,(Ahzab Suresindeki 33. "Tathir" ayetine atıfta bulunarak) "Allah'ım Benim Ehl-i beytim (hanedanım) işte bunlardır." Buyurduğunu ve eşlerinden girmek isteyenleri abanın altına almadığını yazmış ve bu hadisi peygamber eşleri Ümm-ü Seleme ve Aişe'nin yanı sıra bir çok sahabe'nin naklettiğine vurgu yapmıştır.

Özetlediğimiz bu hadisi Tirmizî gibi İmam Ahmed b. Hanbel (Müsned'de c.6 s.306) , İmam Muhammed b. Cerir Taberî (Tefsirinde c.22, s.6), İbn-ül-Esir El-Cizri (Üsd'ül-Ğabe'de c.2, s.12 ve c.4, s.29), Tahavî (Müşkil'ül-asar'da c.1, s. 335), İbn-i Hacer El-Askalanî (Tehzib'de c.2, s.297), Muhibbüddin Et-Taberî (Zahair'ül-Ukba'da s.21) vs. Ehl-i sünnet muhaddis ve müfessirleri nakletmişlerdir.

Hakim (Müstedrek'us-Sahihayn'de c.3, s.147) Cafer-i Tayyar'ın oğlu Abdullah'tan Sahih senedle naklen diyor: Resulullah (s.a.v), gökten rahmet inmekte olduğunu gördü; hemence "Bana çağırın bana çağırın" diye seslendi Safiyye; kimi Ya Resulullah!? diye sordu (Hz.Peygamber (s.a.v) "Benim Ehl-i beytim: Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'dir."buyurdu. Onlar getirilince de abasını üzerlerine gererek ellerini (duaya) kaldırdı ve dedi ki; "Allah'ım! İşte bunlar benim al-im (Ehl-i beytim, hanedanım)dirler. Salâvatını Muhammed'e ve Muhammed'in Âl-ine (Hanedanına) gönder".

Heytemi (Mecma'üz-Zevaid'de c.9, s.169) Ebu Said El-Hudrî (r.a) den naklen diyor ki: Ali Fatıma'yla evli olduğu dönemde kırk gün boyunca sabahları, peygamber (s.a.v) Ali'nin kapısına gelerek, diyordu ki: "Allah'ın selamı, Rahmeti ve berekatı siz Ehl-i beyt'e olsun. Allah siz Ehl-i beyt'ten kesinlikle her türlü (maddi, manevi) pislîği giderip, sizi mutlak bir temizlikle tertemiz kılmayı irade etmektedir."

Peygamberimizin bu ayeti, Ali ve Fatıma'nın (a.s) mescide açılan kapısına gelerek namaz vaktinde, ashabin hepsinin duyacağı şekilde okumaya aylarca devam ettiğini bir çok sahabiden nakleden onlarca Ehl-i sünnet kaynağında bulabilirsiniz.

İşte onlardan bir kaçı:(Tefsir-i Taberî c.22, s.6), (El-İstiab c.2, s.598),(Üsd-ül-Ğabe c.5, s.66 ve 174),(Müsned-i Ebi Davud c.8, s.274), (Mecma'üz-Zevaid c.9, s.121 ve 169), (Müşkil'ül-asar c.1, s.338) v.s

(Sahih-i Müslim Kitab'ı Fezail'üs -Sahabe, Ali'nin faziletlerinden bahseden bir babında Tefsir-i İbn-i Kesir de c.2, s.411) -İbn-i Hacer Heytemi (Es-Sevaik'ul-Muhrika'da s.150) Zeyd b. Erkam'a Hz.Peygamber'in hanımları Ehl-i beyt'e dâhil değil midirler diye sordular. (önde gelen sahabilerden olan) Zeyd b. Erkam, "Allah'a yemin ederim ki hayır" (hanımları Ehl-i beyt'e dahil değildirler) dedi. Ve "hatun bir

süre erkeğinin yanında olur, sonra boşanır, kendi babasına ve kavmine döner (onun için eşler hanedandan sayılmaz) Peygamberin Ehl-i beyt'i (hanedanı) kendisinden sonra sadakanın haram olduğu soyu -boyudur" diye ekledi.

Ehl-i beyt'in Muhammed, (s.a.v), Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (a.s) den ibaret olduğu konusunda Hz.Peygamber'in olağan üstü tedbirler aldığını görüyoruz. Mesela Medine-i Münevvere'nin sıcağında hem de evin içinde beş kişiyi bir abanın altında toplaması ve başka hiçbir insanın (eşleri de dâhil) abanın altına girmesine izin vermemesi, "Allah'ım! işte bunlardır benim Ehl-i beytim" demesi, Bunu Hz.Ümm'ü Seleme, Hz.Aişe, Hz.Fatıma'nın (a.s), evlerinde tekrarlaması, ve aylarca namaza toplanan bütün ashabın görüp duyacağı şekilde Hz.Ali ve Fatıma'nın Mescide açılan kapısına giderek "Tathir" ayetini onlara hitaben okuması gibi olağan üstü tedbirler.

Muazzez İslam Peygamberi'nin (s.a.v), Ahzab Suresinin 33.ayetinin muhatabı olan ve yukarıda adları zikrolunan beş zat-ı paktan başkasını abanın altına alıp, "Al-i aba"ya katmamakta bu kadar ısrarlı olmasına rağmen, adeta Peygamber'e inat birilerini aba altına dâhil etme çabalarını İslam adına anlamak mümkün değildir. Şanı yüce İslam Peygamberi'nin bunca tedbirini boşa çıkarma gayretlerini, hiçbir İslamî ölçüye uydurmanın imkanı yoktur.

Neticede bahse konu olan bu ayet ve sahih hadislerden şu sonuçlar elde edilmektedir:

1- Ehl-i beyt, yani Hanedan-ı Nebevi, aba altında toplanan, bir anlamda abayla sınırı netleştirilen Muhammed (s.a.v), Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin (a.s) dir.

2- Bu beş zat (Hamse-i Al-i aba), her türlü masiyet ve günahkârlık kirlenmişliğinden ilahî iradenin tecellisiyle münezze ve mutahherdirler. Nitekim İmam Suyutî (Ed'dürr'ül -Mensur'da Ahzab suresinin 33. "Tathir" ayetinin tefsirinde) diyor ki: Tirmizî, Tabaranî, İbn-i Mürdevih, Ebu Naim ve Beyhakî, İbn-i Abbas'tan çıkardıkları (ahrece) hadiste Resulullah (s.a.v) buyuruyor: "Allah, kullarını her taksim ettiğinde beni en hayırlı tarafta karar kıldı..." (Tathir ayetini tilavet ederek, ayetin buna delalet ettiğini belirttikten sonra buyurdu ki) "Bu ayete binaen, ben ve Ehl-i beytim bütün günahlardan mutahhar (temizlenmiş)'iz".

Bundan da açıkça Peygamberimizle birlikte Ehl-i beyt'in masumiyeti anlaşıl-maktadır. Nitekim Kunduzlu Hanefi ulemadan Şeyh Süleyman (Yenabi'ül-Mevedde kitabında s.445) İbn-i Abbas'tan naklettiği hadiste, Resulullah (s.a.v) buyuruyor: "Ben, Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyin soyundan dokuz imam, mutahhar ve masumlarız".

3-Hz.Peygamber (s.a.v)'in üzerinde bütün Müslimanların icma ettiği masumiyetinin (ismet ve taharetinin) en büyük delili olan bu ayet-i kerîme (33/33),ve sıhhatinde ittifak olunan şe'n-i nüzulu, aynı zamanda aba altında topladığı Ehl-i beyt'inin de masumiyetinin (ismet ve taharetinin) delilidir.

4-Yukarıda Şeyh Süleyman Kunduzî Hanefî'nin İbn-i Abbas kanalıyla Resulullah'tan naklettiği hadiste belirtilen Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyin'nin soyundan gelen dokuz masumla birlikte on iki imam konusu, (Sahih-i Buharî Kitab'ul-ahkam'da), (Sahih-i Müslim, Kitab'ul-İmare'de),(Sahih-i Tirmizî'de c.2, s.35), (Müsned-i Ahmed'de c.5, s.89-90,92,94,99 ve 106) ve (Es-Sevaik'ul-Muhrika'da s.135) Cabir b. Semüre'den ve İmam Ahmed b. Hanbel,(Müsned-i Ahmed'de c.1, s.389 ve406) Hakim, (Müstedrek'üs-Sahihayn'de c.4, s.501), Heytemi, (Mecma'üz- Zevaid'de c.5, s.190) Müttaki Hindi, (Kenz'ül-Ummal'da c.3, s.205 ve c.6, s.201) ve El-Menavî, (Feyz'ül-Kadir'de c.2, s.458) Abdullah İbn-i Mesud'dan, gelen hadislerin bazısında "on iki emîr", bazısında "on iki halife" şeklinde Hz.Peygamberden naklettiklerini bir çok tarikten yazmışlardır. Ve Peygamberimizin, kendisinden sonraki bu on iki halifenin kendi kabilesinden

olacağını, “Hepsi Kureyş’ten” (veya) “Hepsi Haşim oğullarındandır” buyurarak, başka yorumlara fırsat bırakmamıştır.

Netice itibarıyla, beşinin hem Kur’ân hem de sünnetle (ayet ve hadisle), Hüseyin soyundan gelen dokuz imamınsa sünnet(hadis)’le, ismet ve tahareti sabit olan on dört masum vardır.

İslamî mesnedlerle, İslamî hükümlere ve icthadlara, sözleri ve hareketleri mesned sayılan “Ehl-i beyt” işte bunlardır. Bunların dışındakilerin bu soydan olsalar bile (seyyid ve şerifler dâhil) söz ve hareketlerinin hücciyeti yoktur. İslamî icthadlara mesned sayılmaz.

Peygambere ve getirdiği dine ihanet etmedikleri sürece peygamber soyundan gelen herkese (seyyid ve şeriflere) peygamber hatırına sevgi ve saygı göstermek her Müslüman’ın vicdan borcudur. Unutmayalım ki Hz.Peygamber (s.a.v), abasıyla oluşturduğu ismet ve taharet sınırı içine, bırakınız eşlerini, amcasını ve amcazadelelerini, (Hz.Hasan ve Hüseyin’in dışında) Hz.Ali ve Fatıma’dan olma diğer torunlarını dahi (her türlü saygı ve sevgiye layık olmalarına rağmen) almamıştır.

Bir kimsenin adaleti, başka adil kimseler tarafından bildirilirse kabul görür; ancak bir kimsenin her türlü günahattan masum ve mütaahhar olduğunu, sadece Allah veya ismet ve tahareti Allah tarafından bildirilen başka bir masum (Mesela peygamber) bildirirse, o kimsenin masum ve mutahhar olduğuna inanılır. Ve onun söylediği ve yaptığı, İslamî icthada mesned kabul edilip hüccet sayılır.

Hız.Peygamberin, onca sıkı tedbirlerle koyduğu “Tathir” ayetinin muhatablarıyla ilgili sınırı zorlayarak delmeye kalkılırsa, pek tabiidir ki o soydan gelen her kes (seyyid ve şerifler) kendisini o makama dâhil etmeye kalkışabilir. Zihar! Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda da (yukarıda Ehl-i sünnet kaynaklarından naklettiğimiz gibi) “on iki imam”, “on iki emir”, “on iki halife” tabirleriyle, sınır koyup gerekli tedbirleri almıştır. Burada da kimse bu sınırı delmeye kalkışmamalı; Bu soydan olduğunu öne sürerek kendisi veya başkası adına hakkı olmadığı halde, hücciyet ve imamet iddiasında bulunmanın çok ağır vebal olduğu unutulmamalıdır.

Değil mi ki Hz.Peygamberden sonra onun belirttiği bu “on iki imam”, her bireri kendi imamet döneminde onun ümmetine ilmi, irfanî, itikadî, ictimai, fıkhi ve sair İslami konularda Kur’ân ışığında hep doğruları öğretip doğru yolu göstermişlerdir? Değil mi ki o imamlar, Kur’ân ve peygamberin gösterdiği yolun dışında bir yola hayatları pahasına da olsa girmemişler ve buna mugayir bir yolu kimseye öğütlememişlerdir? Bunun aksini kim iddia edebilir?

Ne mutlu ki bu konuda Müslümanlar arasında büyük ölçüde ittifak vardır.

Tabi ki Kur’ân’ı en iyi onlar anlayacaktı. Kur’ân onların evine inmemiş miydi? Tabi ki sünneti en iyi onlar bilecekti. Sünnetin sahibi onların dedesi değil midir?

Ve tabii ki Kur’ân ve İslamı en çok onlar koruyacaktı. Uğruna en büyük bedeli onlar ödememişler miydi?!

Muazzez İslam peygamberi (s.a.v), vahiy pınarından akan meşhur “Sekaleyn” hadisinde, “Şüphesiz aranızda birbirinden ayrılmaz iki (büyük değer) ağır emanet bırakıyorum. Onların ikisine birlikte sarılıp bağlandığınız sürece doğru yolu kaybedip sapmazsınız; Allah’ın kitabı ve itretim Ehl-i beytim, onların önüne geçmeyin helak olursunuz onlara öğretmeye de kalkışmayın, çünkü onlar herşeyi sizden daha iyi biliyorlar”.buyurmamış mıydı?

Bu hadisi şerifi, lafzındaki küçük farklarla Ehl-i sünnet’in şu kaynaklarında bulabilirsiniz: (Kenz’ul İmmal c.1, s.47), (Sahih-i Müslim Kitab-ı Fazail’us-Sahabe), (Sahih-i Tirmizî c.5, s.662), Müstedrek’üs-Sahihayn c.3, s.109), (Müsned-i Ahmed c.3, s.17), c.4 s.366,371, c.5, s.181), (Sünen-i Beyhakî c.2, s.148), (Hilyet’ül-Evliya c.1, s.355), (Feyz’ül-Kadir c.3, s.14), (Es-Sevaik’ül-Muhrika s.136) v.s.

El-Menavi,(Feyz’ül-Kadir’de) ve İbni Hacer (Es-Sevaik’ül-Muhrika’da) bu ha-

disin yirmiden fazla sahabiden nakledildiğini kaydetmişlerdir. Bunca sahabiden nakledilmiş ve sıhhati, birçok kaynakta teyid edilmiş bu hadis-i şerif, Müslümanlarca doğru algılanıp tam uyulsaydı, bu gün bu hazin durumda olmayacaktık.

Üzerine itikâdî ve fıkhi esaslarımızı oturttuğumuz hangi hadis veya kaç hadis yukarıda aktardığımız Sekaleyn hadisinden daha güçlü mesnedlere sahiptir?

Ne yazık ki Müslüman fırkalardan bazıları, Kur'ân'ı ihmal edip Ehl-i beyt tarafını tuttu; bazıları ise Ehl-i beyt tarafını ihmal edip Kur'ân'ı tuttu. Oysa ne Ehl-i beyt, Kur'ân ölçülerinin dışında doğru tanınabilir; ne de Kur'ân, Ehl-i beyt'in yorumları göz ardı edilerek doğru anlaşılabilir.

Doğru olan peygamber'in, bu iki büyük, emanetine birlikte sarılmak ve Kur'ân'ı Ehl-i beyt'ten, Ehl-i beyt'i de Kur'ân'dan öğrenmektir. Peygamberimizin buyurduğu da budur. "Onlar birbirinden ayrılmaz, ikisine birlikte sarılın."

Ehl-i sünnet ulemasından Ebu Naim El-İsfahanî (Hilyet'ül-Evliya c 1 s.86) kitabında ve Muttaki Hindi (Kenz'ül-Ummal c.6, s.217) kitabında İbn-i Abbas'tan naklettikleri hadiste, Resulullah (s.a.v) buyurdu ki: "Her kim benim hayatımı yaşamak, benim ölümümü ölmek (Muhammedî yaşayıp, Muhammedî ölmek) ve Rabbimin diktiği Adn cennetinde oturmak sevinç ve mutluluğuna ermek istiyorsa, benden sonra Ali'yi veli edinsin. Onun dostlarına da dost olsun ve benim soyumdan gelen imamlara uysun zira onlar (Ehl-i beyt imamları), benim mayamdan yaratılmışlar ve kendilerine ilim ve fehim kısmet olmuştur. Veyl olsun ümmetinden olup, bu imamların fazlını (üstünlüğünü) yalanlayanlara ve onlarla olan kan bağımı göz ardı edenlere; Allah, benim şefaati onlara nasib etmesin"

Bu imamların sayısının on iki olduğunu, hepsinin kendi hanedanından olduğunu, bu hanedandan Ali, Hasan ve Hüseyin'den sonra kalan dokuzunun, Hüseyin'in soyundan geleceğini Ehl-i sünnet kaynaklarından naklettiğimiz hadislerde açık ve net olarak gördükten sonra, bir Müslüman'ın peygambere inat edercesine başka yönlere yönelmesi de ölçüye uymaz, nesebinin Ehl-i beyt'e ulaştığını öne sürerek bu sayıyı delmeye kalkması da.

Ehl-i beyt sevgisine gelince, Kur'ân bunu Peygamber'in tebliğ ücreti olarak tayin etmiştir. (Şura 42. suresinin 23. ayeti)

Peygamberimiz de, "Beni kendi canından evladımı kendi evladından daha fazla sevmeyen kimse, tam mümin olamaz" buyurmuştur.

Bu konuda genelde Müslümanlar, özelde Türk milleti ittifak içinde olduklarından makalenin hacmini bununla büyütme istemiyorum.

Ne yazık ki tarih sürecinde konjonktürel, politik, ekonomik, etnik, coğrafi ve saire sebeplerle Müslümanlar (Allah ve Resulünün ısrarla nehyetmelerine rağmen) bölük bölük fırkalara ayrıldılar. Aynı sebepler devam ettiği için pek tabii olarak aynı sonuçlar da devam etmektedir.

Her bölük de dinî mesnetleri zorlama yorumlarla kendine uydurmaya çalışmış ve batılı hakka karıştırarak kamufle edip halka yutturmuştur.

Yarın Allah huzurunda mazur görülecekler mi? Özellikle araştırma ve hakkı batıldan ayırt etme imkânı olanların mazur görülemeyeceği kesindir.

İstismar konusu ise içler acısı...

Kimi Kur'ân'ı, kimi sünneti, kimi Ehl-i beyt'i, kimi İslam'ı, Kimi İslamî şahsiyetleri, Kimi kavramları, kurumları ve... İstismar etmiş, etmeğe de devam edilmektedir.

Görmek isteyenler için hak yol muamma, İslam'sa anlaşılmasa değildir.

Allah hepimize hakkı batıldan ayırt edecek marifeti ihsan etsin, milletimizi "Marife"tsiz bırakmasın.

Çok değerli "Marife" dergisi hazırlayanları! Umarım sorularınıza bir makale sınırları içinde cevap verilmiş sayarsınız. Eksiklerimizi görmezden gelir, varsa

hatalarımızı düzeltmemize de yardımcı olursunuz.

Size ve okuyucularınıza saygılar sevgiler sunar hayırlı çalışmalarınızda başarılar dilerim.

* * *

Ahmet TAŞĞIN

S. Ehl-i beyt kavram olarak sizce ne ifade ediyor? İslam Tarihi süreci göz önüne alındığı takdirde Ehl-i beyt kavramında ve algılanışında bir değişim sözkonusu mudur? Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Ehl-i beyt bence Peygamber as etrafında bulunan aile efradı ile çok yakın dostları kastedildiği izlenimini veriyor.

Tabi ki böyle farklılaşma var, yani yukarıdaki benim tanımım bana ait, doğrusu bu tanıma sahip olan başkaları da var. Fakat bu tanıma kabul etmeyen, yanlış ve yetersiz bulanlarda var.

Nedenleri arasında öncelikli siyasal sebep sayılabilir, hilafet kavgaları, ana çizginin parçalanarak ekoller arasında dağıldığını düşünüyorum, Müslümanlar arasında meydana gelen çatışmaların merkezinde Ehl-i beyt meselesi bulunmaktadır ve çatışmalar sonucunda da Ehl-i beyt'in kaybedildiği düşüncesini taşımaktayım. Doğrusunu isterseniz, Ehl-i beyt etrafında ekol olanların dahi bu çizgiyi kaybettiklerini düşünüyorum. Çünkü diğer bir sebepte sosyo-kültürel yapının buna uygun halde olmasıdır. Yani başta Arapların, sonrasında mesiyani alt yapısı olan toplulukların Ehl-i beyt'i kendi mitleri haline dönüştürmeleridir. Oysa hepsinde de Ehl-i beyt'le beraber yaşabilen ve herkesi kuşatan bir din ortadan kalkmış veya yaşayabilme imkanını ortadan kaldırmıştır. Bunun tam tersinden arap olmayan topluluklar arasında doğruluğu yanlışlığı bir yana ama Ehl-i beyt islamın kabulü anlamında önemli bir işleve sahip olmuştur.

S. İlk dönem İslam toplumundan başlamak üzere günümüze kadar geçen süreçte Ehl-i beyt'in sosyal ve siyasal fonksiyonundan hareketle, yapısal ve düşünsel şekillenmede farklı din ve inançların rolü var mıdır? Varsa nelerdir? Yoksa bunun temellerini nerede aramak gerekir?

Bir keresinde şunu belirtmek gerekir ki İslam dünyasında baştan beri iki ana çizgi kalıcı hale gelmiştir: Ehl-i beyt etrafında şekillenenler ve bunun dışındakiler. Birinci aşamada bulunan toplulukların hem doktrinel anlamda hem de duygusal-romantik anlamda bir oluşum ve bağlılık söz konusudur. Bunun karşısında (karşısında demek doğru mu, bilemiyorum, ama belki dışında diyerek daha yumuşak bir ifade olabilir) olanların bir kısmı Ehl-i beyt'in dışında da (burada Ehl-i beyt'e yüklediğim anlam benim tercih ettiğim tanımdır ki yukarıda onu vermiştim) islamın yaşanıp sürdürülebileceği tecrübesinin olması gerekliliğinde ısrar etmişlerdir. Bu ısrara rağmen bu ekolün içerisinde bulunan insanların bir kısmı duygusal bir bağlılıkla en azından çekingenliklerini gidermeye çalışmışlardır. Belki de yaptıklarını denge hatta kimseden yana olmamak adına yaparken, yaptıklarından vicdanen rahatsızlık duydukları izlenimi vermektedir. Çünkü Ehl-i beyt'e karşı yapılanlar yeterlidir.

Neler etkili olmuştur, sorusuna ben en başta bizzat Arapların kendileri neden olmuştur diyeceğim. Çünkü bu konu daha çok farklı din ve toplulukların eski

inançları ve kültürleri nedeniyle ortaya çıktı hatta kabardı diyorlar, bence bu meselelerin en başında duranlar, meselenin dallanıp budaklanmasını sağlayanlar, bizatihi Araplardır. Yani Peygamber (as) birçok defa uyarmasına rağmen uyarıya dikkat etmeyecek kadar Araplıklarına dönen insanlar tarafından gerçekleşmiştir. Geriye kalan kısmında Araplar üzerinden bir din algısına sahip olmayan bir çok kesim için Ehl-i beyt doğrudan mehdi hatta lahuti karşılığı olan bir biçime bürünmüştür. Çünkü kutsal nuru onlar temsil etmektedir.

Kaldı ki günümüzde bile vicdanlarda derin izleriyle duran Ehl-i beyt'tir, onların karşısında duran insanların esamesi ancak kötülükleriyle anılmaktadır.

S. Ehl-i beyt sevgisi denince sizce ne anlaşılmalıdır? Ehl-i beyt'i veya Ehl-i beyt Neslini (Seyyid ve Şerifler) dinî referanslarla toplumda özel bir yapıya büründürüp konumlandırmanın İslâmî temelleri var mıdır? Sizce bir müslümanın bunlara bakışı ve yaklaşımı nasıl olmalıdır?

Ehl-i beyt denince doğrudan peygamberin soyundan gelen insanları anlıyorum. İslami bir temel aramak, bence yukarıda bahsettiğim ikili yapının odağına düşmek gibi bir şeydir, hatta bu soru böyle bir şeyin olmaması gerekliliği ve yersizliğini anlatmak için kurgulanmış izlenimini vermektedir. Yani şöyle mi dememiz gerekir, “hayır, islami bir temeli yoktur, bütün bu yapılanlar yanlıştır” bu soru doğrudan tarihi kışkırtan bir sorudur, ve kendimizi tarihi kategorik alanda yer beğenip durmamız gerektiğini hatırlatmaktadır. Bana göre Ehl-i sünnet veya Şîa'nın sınırlandırdığı bir Ehl-i beyt'ten yana değilim, bunların kategorilerinde yok ettikleri yanlarıyla bir Ehl-i beyt'in varlığıyla ortaya koymamız gerektiğini düşünüyorum ve böyle de inanıyorum.

Ayrıca toplumsal olarak baktığım zaman da Ehl-i beyt'in toplumdaki işlevine bakıyorum ve şöyle diyorum, iyi ki Ehl-i beyt var, insanlar bu insanlar aracılığıyla anakronizm yaparak peygambere ulaşmakta ve dokunmakta olduklarına inanmaktadırlar. Bu toplum için ontolojik bir şey iyi ki varlar, yok olsalardı bize var kılan şeylerden bir tanesi daha yok olacaktı.

S. Tarihte yada günümüzde sizce bir Ehl-i beyt istismarından bahsetmek mümkün müdür? Bunun görüntüleri ve sonuçları nelerdir?

Tabi ki mümkündür. İstismarın kendisi dahi istismar edilebilir, bütün bunlar insan için geçerlidir, bunu yapması da doğaldır, bunlar yapılır insanlar yine de Ehl-i beyt sevgisinden vazgeçmez, Ehl-i beyt'in inanç, ibadet, ahlakına sahip olmaz bu anlamda da insanlara örnek olmaz ve Ehl-i beyt meselesi üzerinden kendisine her türlü alanda çıkar sağlamaya çalışır. Sonuçları bu konudaki beklentilerin her geçen gün ortadan kalkmasına neden olur ve Müslüman topluluk için varlık meselesi olan temel konulardan birisi daha ortadan kalkar.

S. Tarihte ve günümüzde Ehl-i beyt merkezli oluşumların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşme oranı nedir? Bir sapma söz konusu mudur?

Yukarıda söyledim, olayların içerisinde itişmeler ve kakışmalar arasında insanlar yakaladıkları merkeze koyarak, doğrunun tamamının kendisinde olduğunu düşünüyor. Bu bakımdan da Ehl-i beyt etrafında şekillenen toplulukların tamamen Ehl-i beyt'in üstlenmiş olduğu çizgiyi taşıyamadıklarını düşünüyorum.

Sapma konusunda da şöyle diyebilirim, topluluklar kendi kafalarındaki Ehl-i beyt'e inanmaktadırlar, tarihte yaşayan Ehl-i beyt'e değil.

S. Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt yaklaşımı yeterince net midir? Net ise, bunun ilke ve sınırları nedir? Net değil ise bunun nedenleri neler olabilir?

Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt yaklaşımının kimin nereden baktığına göre netliği ayırt edici ve belirleyicidir. Çünkü bu durum baştan beri anlatmaya çalıştığım ikili tasnifin neresinde duruyorsak onunla ilişkilidir. Alevilik merkezinden bakıldığında tabi ki Ehl-i beyt yaklaşımı nettir. Aleviliğin esasını da Ehl-i beyt teşkil eder. Öyle hem az buz değil doğrudan iman, inanç, ibadet, kurum, sosyal hayat bütününde baştan sona belirleyici olan Ehl-i beyt'tir. Hem dindir hem de imandır, yani Aleviliğin merkezidir.

Dışarıdan bakıldığında Alevilik içerisinde yer alan Ehl-i beyt inancının tarihsel bir tarafı yoktur. Tarihi şahsiyetlerden ziyade aşkın varlıklar olarak karşımıza çıkarlar. Romantizmin, duygusallığın belirgin olduğu edebi metinlerin önemli konuları arasında yer almaktadır.

Alevilikte Ehl-i beyt: AŞK'tır.

İlyas ÜZÜM

S. Ehl-i beyt kavramı olarak sizce ne ifade ediyor? İslam Tarihi süreci göz önüne alındığı takdirde Ehl-i beyt kavramında ve algılanışında bir değişim söz konusu mudur? Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Soru çok kapsamlı. Özellikle Ehl-i beyt'in tarihi süreç içinde algılanışı müstakil makale konusudur. Kanaatimce, kavramı zorlamaya gerek yok. Kur'ân'da Resulullah ile ilgili geçen ayette (Ahzâb 33/33) Ehl-i beyt'in Hz.Peygamber ve eşlerini ifade ettiği açık. "Ehl-i beyt", literal anlamına uygun biçimde Hz.Peygamber'in aile üyeleri olarak anlaşılmalıdır. Böyle olunca hanımlarının doğrudan Ehl-i beyt mensubu olduklarında şüphe kalmaz. Nitekim ilgili ayet de doğrudan "Ey Peygamber hanımları!" diye başlıyor. Şîa bu tanımları kabul etmiyor; Ehl-i beyt'i Hz.Peygamber'den sonra Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ile sınırlıyor; ayrıca oniki imamdan kalan dokuzunu da Ehl-i bey imamları diye anıyor. Peygamber hanımlarını ayete rağmen Ehl-i beyt'in kapsamı dışında tutmasını temellendirmek için ayetteki zamirlerin değişmesini delil olarak getiriyor. Oysa Dehlevî'nin Tuhfe'sinde açıkça ortaya koyduğu gibi başka ayetlerdeki benzer kullanımlar Şîa'nın delilinin sağlam olmadığını gösteriyor.

Tarihi süreç içinde Ehl-i beyt kavramının algılanışında bir değişimin olduğu kesin. Emevîler'in en büyük siyasi rakibi Hz.Peygamber'in soyundan gelenler idi. Muhalif kesimler bu kavramı giderek kendi siyasi anlayışları istikametinde yorumlamaya başladı. Kavram dönemden döneme bir takım istihaleler geçirdi. İtikâdî ve siyasi mezheplerin tam olarak teşekkülünü tamamladığı III.-V. (IX ve XI.) asırlardan sonra kavram fırkalara göre birbirinden değişik biçimde muhtelif tanımlara konu oldu. Bugün de bu kavramı tarif edeceğimiz zaman, "kime göre, ne zaman, nerede" sorularını sormak mecburiyetindeyiz. Tekrarlamak gerekirse bunun başlıca sebebi siyasi mülahazalardır. Ayrıca kavramın tasavvuf tarihindeki algılama-

larını da ayrı bir konu olarak hesaba katmak gerekir.

S. İlk dönem İslam toplumundan başlamak üzere günümüze kadar geçen süreçte Ehl-i beyt'in sosyal ve siyasal fonksiyonundan hareketle, yapısal ve düşünsel şekillenmede farklı din ve inançların rolü var mıdır? Varsa nelerdir? Yoksa bunun temellerini nerede aramak gerekir?

Bu sorunun cevabı ilk dönemlerden günümüze kadar gelen süreçte zuhur eden itikâdî ve siyasi nitelikli fırkaların ortaya çıkışında diğer din ve inançların oynadığı rollerle ilgili ilgilidir. Ehl-i beyt'i temel sloganlarından biri haline getiren Şîa ve onun türlü kolları önceden mensup oldukları bir takım eski dini inanç ve gelenekleri İslam'a taşımış, bir bakıma tabii olarak, bu yeni dini yer yer eski anlayışlarıyla ilişkilendirerek idrak dünyalarına yansıtmıştır. Başka bir ifadeyle İslam fetih faaliyetleriyle kısa zaman içerisinde geniş bir coğrafyaya hakim olmuş ve bazı din ve kültürlerle zorunlu olarak karşılaşmış, İslamı en samimi biçimde benimseyenler bile belli ölçüde eski inanç ve düşüncelerini devam ettirmişlerdir. Hind-Âri fikirler, Kam dini, Mani'lik bunlardan birkaçıdır. Meselâ Hint Ari fikirlerde "seçkin bir ilah ailesinin bulunduğu, bu ailenin sulbünden ilahi nurun nesilden nesile intikal ettiği ve beklenen Mesih'te son bulunduğu" biçimindeki anlayışın İslam'ın kabulü ile birlikte bazı kesimlerde kısmen farklılaşmış olmakla birlikte Ehl-i beyt düşüncesine yansıdığı muhakkaktır. Bu konuda Şîa ve gali kolların tarihi arkaplanı ve etkilendiği kültürlerden söz eden çalışmalarda zengin malzeme bulunmaktadır. Bununla birlikte Ehl-i beyt vurgusunu tamamen bu tür harici faktörlere bağlamak doğru olmaz. Zira bazı ayet ve hadislerde denge içinde Ehl-i beyt'e ve onların faziletlerine gönderme yapıldığı ortadadır.

S. Ehl-i beyt sevgisi denince sizce ne anlaşılmalıdır? Ehl-i beyt'i veya Ehl-i beyt Neslini (Seyyid ve Şerifler) dinî referanslarla toplumda özel bir yapıya büründürüp konumlandırmanın İslâmî temelleri var mıdır? Sizce bir müslümanın bunlara bakışı ve yaklaşımı nasıl olmalıdır?

Ehl-i beyt sevgisi ilkönce Peygamber sevgisi ile ilgilidir şüphesiz. Peygamberi seven Peygamberin aile efradını da sever. Bunun da temelinde Allah sevgisi var. Allah'a inanıp onun sonsuz kemalini gören bir kimse onu samimi olarak sever, ona muhabbet besler. Allah'ı seven ise Allah'ı seveni ve Allah'ın sevdiğini ve sevdiğini de sever. Burada Hz.Peygamber zirvededir. Allah'ı en çok seven, kendini Allah'e en çok sevdiren odur. Peygamber'i seven ise başta hanımları olmak üzere Peygamber'in Ehl-i beyt'ini sever. Diğer taraftan Kur'an'da Peygamber'in nübüvvet görevi karşılığında hiçbir şey istemeyip "yakınlarına" sevgi beslemeyi istediği ayet (Şura 42/23) Ehl-i beyt'i sevmek olarak anlaşılırsa bunun Kur'ânî bir temelinde bulunduğu anlaşılır. Ancak burada bir şeyin hatırlanması gerekir. İslam'da "üstünlük takva ile olduğu" için Peygamber soyundan gelen bir kimse sadece soyu dolayısıyla değil, geldiği soya layık bir takva ortaya koymasına bağlı olarak sevgiye layık olur. Belirtilmelidir ki Peygamber soyundan gelenler istisnalar bir tarafa çoğunlukla İslam'a bağlı, müttaki insanlar olmuşlardır. Buradan hareketle İslam alimleri Ehl-i beyt sevgisinin kuru bir soy sevgisi olmadığını, Peygamber'in soyundan gelenlerin müttaki olduğunu, Allah'ın bunu bildiğini ve Peygamber'ine de bildirdiğini, dolayısıyla Ehl-i beyt sevgisi ile Peygamber soyundan gelenlerin dini rehberliğine yönelmeye teşvikin bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca namazda, tahiyatta müminlerin sürekli olarak "Ehl-i beyt'e (Âl-i Muhammed) dua ettiğini, Allah'ın onların bu duasını kabul ettiğini ifade etmişlerdir.

S. Tarihte yada günümüzde sizce bir Ehl-i beyt istismarından bahsetmek mümkün müdür? Bunun görüntüleri ve sonuçları nelerdir?

İnsan istismara açık bir özelliktedir. Tarihte, her zaman her şey birileri tarafından istismar edilmiş ve edilmek istenmiştir. Ehl-i beyt kavramını bundan hali görmek mümkün değildir. Ehl-i beyt istismarının arkasında siyasi emeller bulunduğu açıktır. Bu istismar ne yazık ki bazı çevrelere siyasi çıkar sağlamakla kalmamış, dinin inanç ve düşünce yönünün yozlaşmasına yol açmıştır. Dinin ilahî, gaybî, hasbî yönü zaman zaman zarar görmüş, dini neredeyse bir takım şahıslara indirgenmiştir. İnsanlara Allah'tan ve Peygamberi'nden çok Ehl-i beyt adı altında üstelik yer yer onların efsaneleştirilmiş hayatı anlatılmıştır. Diğer taraftan bu ifrat tutum kimi kesimlerde Ehl-i beyt'in unutulmasına yahut büyük ölçüde göz ardı edilmesine yol açmış, onların faziletinden mahrum kalınmıştır.

S. Tarihte ve günümüzde Ehl-i beyt merkezli oluşumların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşme oranı nedir? Bir sapma söz konusu mudur?

Tarihte ve günümüzde Ehl-i beyt merkezli oluşumlar Şii, Alevi, Zeydî, İsmaili, Nusayrî, Aliyyullahi, Ehl-i Hak, Şebek... gibi mutedilinden aşırısına kadar çeşitlenen muhtelif oluşumlardır. Bunların İslam'ın temel prensipleri ile örtüşmeleri adı geçen gurupların İslam'la örtüşmelerine ilişkin çok çeşitli hatta birbiriyle çelişkili değerlendirmeleriyle ilgilidir.

S. Alevî düşüncesindeki Ehl-i beyt yaklaşımı yeterince net midir? Net ise, bunun ilke ve sınırları nedir? Net değil ise bunun nedenleri neler olabilir?

Alevilik'te kuvvetli bir Ehl-i beyt motifi vardır. İlgili edebiyata bakıldığında hemen hemen her ozanın Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt üyeleri hakkında çok sayıda şiir kaleme aldığı görülür. Bu kökene mensup insanlar çocuklarına sıklıkla Ehl-i beyt üyelerinin isimlerini koyarlar. Öyle ki neredeyse her ailede Ali, Fatıma (Fatma), Hasan, Hüseyin isimlerinin biri veya birkaçı mutlaka bulunur. Aleviler'in Ehl-i beyt tanımını Şii'lerin tanımı ile paralellik arz eder. Onlara göre Peygamber'in hanımları Ehl-i beyt mensubu değildir; Ehl-i beyt Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşur; kalıp halinde Oniki İmam Ehl-i beyt imamları diye anılır. Ancak Aleviler'in Ehl-i beyt anlayışı Şii'dan çok önemli bir boyutu ile ayrılır. Şii'ler Ehl-i beyt'in velayetini tamamen "siyasi" temelde değerlendirirken Aleviler bu velayeti tasavvufî mânada anlayıp yorumlarlar. Diğer taraftan Aleviler'in Ehl-i beyt anlayışı ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir başka önemli husus, Ehl-i beyt'in tarihi ve gerçek hüviyetleriyle bilinmeyişi hatta bilinmek istenmeyişidir. Bir başka ifadeyle Aleviler Ehl-i beyt mensupları hakkında "mitolojik" bir algılayışa sahiptir. Onlara göre başta Hz. Ali olmak üzere Ehl-i beyt mensupları büyük ölçüde Aleviler gibi düşünüp yaşamışlardır. Hatta bazı Aleviler Ehl-i beyt mensuplarının semah döndüğünü, cem yaptığını, Alevi erkânı yürüttüğünü düşünür. Muhakkak ki bu anlayış Aleviliğin yaşadığı tarihi süreçle ilgilidir. Başlangıçta Şii'nin batınî, İsmailî kolu ile karşılaşan Aleviler (şüphesiz ki isimleri Alevi değildi) Safevi hareketi ile birlikte Oniki İmam Şii'liği ile karşılaşmış, onlardan başta Ehl-i beyt olmak üzere bir takım kavramları almış, ancak bunları "olduğu gibi" değil "kendileştirerek" almıştır. Bu zümrelerden Anadolu'da yaşayanlar daha sonra gelişen siyasi ve sosyal olaylar dolayısıyla bu telakkilerini "netleştirme", "tashih etme" imkanı bulamamış, buna karşılık başta Tebriz olmak üzere Safevî coğrafyada bulunanlar tamamen Oniki İmam Şii'liği'ne intikal etmişlerdir. Günümüzde ise geleneksel çizgiyi takip eden Aleviler Ehl-i beyt'e kuvvetli sevgi duyguları ile bağlılıklarını sürdürürken, çok marjinal bir kesim Ehl-i

beyt'i İmamiyye Őiası kalıpları içinde algılamakta, yine sınırlı bazı kişiler de bunları "çağını yaşamış değerler" olarak görmekte ve ilgi duymamaktadır.